هفت قطعه

برای گروه تمبک

محمد اسماعیلی

به کوشش: مسعود پورسیداحمد

مؤسسه‌ی فرهنگی ـ هنری ماهور
تهران ۱۳۹۵

عشقِ تو شرابی است که سوزد دل و جان را
جز عاشقِ شوریده ننوشید کس آن را
زین باده کسی تا نشود مست نداند
احوالِ دلِ عاشقِ آشفته‌روان را

علم موسیقی مانند عمل موسیقی دامنه‌ی وسیعی دارد و چنانچه هنرجویان بخواهند در مسیر صحیح قدم فرا نهند و به آن احاطه‌ی کامل پیدا کنند باید کتاب‌های متعددی را فرا گیرند و به عبارت دیگر مشق موسیقی کنند.

در مورد تمبک نیز این‌گونه است. هنرجو پس از فراگیری آموزش اصولی و کسب تجربه‌ی لازم از مرحله‌ی تکنوازی و همنوازی خارج می‌شود و توانایی گروه‌نوازی پیدا می‌کند و در درجه‌ی دیگری قرار می‌گیرد که خود بحث مفصلی را می‌طلبد.

پس از انتشار کتاب قطعاتی برای گروه تمبک اینک با کوشش شاگردم آقای مسعود پورسیداحمد کتاب حاضر با هدف اعتلای تمبک و گروه‌نوازی در اختیار هنرجویان قرار می‌گیرد. ایشان سال‌ها در کنار این‌جانب با تلاش و تواضع زانوی شاگردی بر زمین نهاده و زحمت نت‌نویسی و پیگیری امور چاپ این کتاب را بر عهده داشته است. این کتاب برای نوازندگانی است که موسیقی را از روی نت فرا گرفته‌اند و پس از گذراندن دوره‌ی ابتدایی و متوسطه در صدد پیشرفت بیشتر هستند.

این حقیر پس از شصت سال تجربه‌ی تدریس در هنرستان دختران و پسران و دانشگاه و اجرای قطعات مختلف در داخل و خارج ازایران، همواره دنبال این مهم بوده و هستم که ساز تمبک شخصیت و هویت مستقلی در میان سازهای ایرانی داشته باشد و دوش‌به‌دوش سازهای دیگر به رشد خود ادامه دهد. از نظر این‌جانب همان‌گونه که با سازهای زهی می‌توان ساعت‌ها با نواختن مقدمه و مؤخره و چهارمضراب و رنگ توجه شنونده را جلب کرد، با تمبک نیز که در یک جا باید پیرو باشد می‌توان به این مهم دست یافت و اینجاست که اهمیت گروه‌نوازی مشخص می‌شود. هنگامی که نوازندگان در قالب یک گروه قرار می‌گیرند شخصیت تمبک مانند ارکستر از حالت تکنوازی به گروه‌نوازی تغییر می‌یابد و انواع و اقسام ریتم‌های مختلف با نوآنس‌های گوناگون شکل می‌گیرند. بسته به سلیقه‌ی سرپرست گروه یا نویسنده‌ی قطعه، استفاده از سازهای ضربیِ دیگر نیز می‌تواند به گروه‌نوازی رنگ و لعاب بیشتری ببخشد. در نتیجه هنرجو نیز تشویق می‌شود و وسعت نظری و عملی وی نیز ارتقا پیدا می‌کند. در این میان سلیقه و عقیده‌ی بزرگان این راه در حکم الگو است و باید رهروان این راه به آن احترام بگذارند و آن را مطالعه نمایند تا توشه‌ی راهشان شود.

هر صورتِ دلکش که تو را روی نمود — خواهد فلکش ز دور چشم تو ربود
رو دل به کسی ده که در ادوارِ وجود — بوده‌ست همیشه با تو و خواهد بود

محمد اسماعیلی

در رده‌بندی سازهای ایرانی، گروه بزرگی از این سازها «ضربی-پوستی» هستند. تمبک یا ضرب مهم‌ترین ساز پوستی زمان ما محسوب می‌شود که مورد توجه موسیقیدانان ایرانی است. با توجه به پیشرفتی که در این سال‌ها توسط هنرمندان، چه در بخش نظری و چه در بخش عملی، در این ساز حاصل شده است، نیاز به تألیف کتاب‌های علمی و آموزشی توسط استادان برجسته بیش از پیش احساس می‌شود.

جایگاه تمبک در گروه‌نوازی در ایران به مفهوم واقعی چندان قاعده‌مند نیست. علی‌رغم اینکه گروهی تشکیل می‌شود، پایه و اساس این گروه فقط یک نفر است. در حالیکه کار گروهی باید ابتدا بر پایه‌ی تفکر و حس گروهی استوار شود و آهنگساز یا سرپرست گروه، دارای معلومات، تجربه و صاحب سبک و سلیقه بوده و از همه مهم‌تر خمیرمایه‌ی این هنر در درون وی نهفته باشد. در مرحله‌ی بعد، علاوه بر آهنگساز یا سرپرست گروه، باقی نوازنده‌ها نیز باید دارای تفکر و تجربه‌ی کار گروهی، حس مشترک و درک متقابل باشند تا شالوده‌ی کار درست گذاشته شود. از آن گذشته، ایده و موضوع، پایه و مایه‌ی شکل‌گیری یک اثر موسیقایی است و هنرمند باید از صداهای اطراف خود الهام بگیرد و با ذوق و نبوغ ذاتی‌اش آنها را در هم آمیزد.

محمد اسماعیلی تنها نوازنده‌ای است که پس از بنیان‌گذاری گروه تمبک توسط حسین تهرانی، تا امروز به تحقیق و تفحص درباره‌ی گروه‌نوازی این ساز به صورت تخصصی پرداخته و زحمت بسیاری در راه اعتلای هنر گروه‌نوازی تمبک در کنار تکنوازی، همنوازی و تألیف کتاب و همچنین تدریس و تربیت شاگرد متحمل شده است. اگر تلاش و زحمات وی نبود نام حسین تهرانی چنین جاودانه در اذهان باقی نمی‌ماند.

اولین تجربه‌ی گروه‌نوازی محمد اسماعیلی سال‌ها پیش با همکاری آقای نصرت‌الله گلپایگانی آغاز شد. به گفته‌ی او گلپایگانی ابتدا قطعه‌ای برای رقص نوشته بود و از اسماعیلی خواست آن را اجرا کند. آنها پس از اجرای این قطعه و تدریس در هنرستان موسیقی، پیرو تفکری که استاد فقیدشان حسین تهرانی پایه و اساس آن را نهاده بود، علاوه بر تدریس اتود و تکنیک به هنرجویان، به اجرای ملودی و ارائه‌ی تکنیک‌های نمایشی با تمبک نیز توجه بیشتری نشان دادند و به همین منظور، اولین قطعه‌ی گروه تمبک در هنرستان موسیقی دختران نوشته شد. پس از اینکه سرپرستی گروه تمبک‌نوازان وزارت فرهنگ و هنر توسط حسین تهرانی به محمد اسماعیلی سپرده شد، در طول دوازده سال فعالیت این گروه، پانزده قطعه بر اساس ریتم‌های ایرانی که نقطه‌ی عطف آنها قطعه‌ی «رونما» بود نوشته شد. اسماعیلی می‌گوید: «ایده‌ی نوشتن این قطعه را خانم پروین سرلک (نوازنده‌ی هنرستان موسیقی و معاون آن زمان تالار رودکی) به من پیشنهاد کردند که بر اساس یکی از داستان‌های اصیل ایرانی بود و طراحی رقص قطعه را آقا و خانم احمدزاده به عهده داشتند. شب اول اجرا مردم آن‌قدر تشویق کردند که همه‌ی ما پشت

صحنه از خوشحالی گریه می‌کردیم. این اثر بیش از دویست بار روی صحنه رفت و در خارج از کشور نیز اجرا شد و فوق‌العاده مورد توجه و استقبال عموم قرار گرفت».

کتاب حاضر پس از انتشار کتاب اول (*قطعاتی برای گروه تمبک*) که شامل چهار قطعه گروه‌نوازی بود، نوشته شده و همگی حاصل نیم‌قرن تجربه و پختگی استاد محمد اسماعیلی است. در این کتاب که شامل هفت قطعه است حرکات، علائم و تکنیک‌های جدیدی افزوده شده که رنگ و بوی خاصی به آن بخشیده‌اند. این توضیح لازم است که قطعه‌ای که در کتاب *آموزش تمبک* آمده، قطعه‌ی شماره‌ی پنج نام خواهد گرفت و قطعات کتاب حاضر از شماره‌ی شش آغاز می‌شود. این‌جانب پس از سی سال شاگردی در خدمت استاد اسماعیلی، در این سال‌ها تنها با هدف چاپ و انتشار آثار ایشان اقدام به ثبت و ضبط این قطعات کرده‌ام. امیدوارم توفیق حاصل شود تا بتوانیم به مرور زمان سایر آثار این استاد بی‌بدیل تمبک را منتشر کنیم تا راه‌گشای علاقه‌مندان و پیروان سبک و مکتب ایشان باشد.

از آقای حافظ پورسیداحمد به خاطر ترجمه‌ی فارسی به انگلیسی متن، و کنترل نت‌نگاری صمیمانه قدردانی و تشکر می‌نمایم.

از صمیم قلب از الطاف استاد ارجمندم که اجازه‌ی جمع‌آوری و تنظیم کتاب حاضر را به من دادند نهایت سپاس و قدردانی را دارم و از خداوند متعال سلامتی ایشان را خواستارم.

روز اول که سپردند به استاد مرا دگران را هنر آموخت مرا مجنون کرد

مسعود پورسیداحمد